

ІРАКСЬКИЙ ФАКТОР У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ У ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Присвячено встановленню миру та безпеки в регіоні Перської затоки після завершення антиіракської компанії в 2003 р. Проаналізовано позицію основних учасників конфлікту, а також вплив іракської війни на систему відносин у субрегіоні та міжнародних відносин у цілому.

The article is devoted the problems of world's and safety recovery in the region of the Persian gulf after completion the Antiraqi company in 2003. Position of basic participants of conflict is analyzed. To consider influence of Iraqi war on the system of relations in subregion, and also in the system of international relations on the whole.

Військові операції "Свобода Іраку" та "Шок і трепіт" проведені США та Великобританією в 2003 р., призвели до падіння режиму Саддама Хусейна в Іраці, але не вирішили основне питання – забезпечення миру та стабільності в регіоні, а навпаки призвели до дестабілізації і напруженості. Надзвичайно високим є вплив результатів цих операцій і на геополітичну розстановку сил на Близькому Сході та на зовнішню політику основних учасників антиіракської компанії.

У коаліційному угрупованні багатонаціональних сил під егідою США на початку іракської війни брали участь 47 з 267 держав світу в цілому. З них військовим діям США 19 країн надали лише дипломатичну підтримку, 14 – надали повітряний простір і висловили свою готовність відправити після закінчення бойових дій своїх миротворців до Іраку. Франція, Німеччина та арабський світ заявили про свій нейтралітет, а в деяких випадках навіть засудили дії коаліційних військ. До антиіракської коаліції увійшли переважно держави, що прагнули дивідендів (економічних, політичних тощо) після закінченню війни. Зокрема, крім США та Великобританії, загонами миротворців були направлені з Польщі, України, Чехії, Австралії, Іспанії та Японії.

Протягом трьох років (2003–2006) змінилася якісна та кількісна характеристика іракської війни. У 2003 р. американські політологи назвали конфлікт в Іраці найменш малокровним серед війн за останні 100 років для США. Адже на кінець активного етапу війни в 2003 р. в американській армії загинуло 137 чол. і за втратами вона займала 10 місце серед десяти найбільших війн, у яких США брала участь. Однак уже в березні 2006 р. за кількістю загиблих (2 477 чол.) іракська війна зайняла вже сьоме місце, як констатують американські аналітики [6].

Крім того, за період 2003–2006 рр. в Іраці загинув 101 солдат армії Великобританії та 103 військовослужбовці збройних сил решти держав коаліції.

Кількість санітарних втрат, тобто військовослужбовців американської армії, які отримали різного ступеня травми та поранення, за даними Центрального військового командування, склало 17 219 чол. [9, с. 7].

За різними оцінками представників офіційного Багдаду у протистоянні загинуло близько 5 тис. військовослужбовців та від 25 до 100 тис. мирних мешканців Іраку. Президент США Джордж Буш у 2005 р. напередодні парламентських виборів в окупованій державі заявив, що загальні втрати цивільного населення в Іраці склали близько 30 тис. чол. [5].

На жаль на сьогоднішній день немає уточнених відомостей щодо втрат серед мирного населення Іраку. Повідомлення про загибель мирних іракських громадян, які надходили з Багдада та Вашингтона є взаємосуперечливими: Ірак прагне збільшити число втрат серед мирного населення, а Сполучені Штати йдуть на свідоме заниження цих втрат. Шокуючими стали повідомлення полковника йорданських ВВС Н. Альхаса, зроблені ним 2 лютого 2006 р. Полковник зізнався, що з 2004 р. спеціалісти "йорданського військово-польового шпиталю в Іраці, який має місткість менше 100 ліжок,

протягом 2 років надали допомогу більше ніж чотирьом мільйонам іракців та провели 1638 операцій" [4, с. 31].

Якщо на цьому тлі взяти до уваги, що внаслідок чисельних бомбардувань повністю було зруйновано близько 500 місцевих лікарень та поліклінік, які ще 10 років тому вважалися найкращими на Близькому Сході, то кількість поранених іракців, які не змогли вчасно отримати медичну допомогу, вимірюється сотнями тисяч.

За останні три роки після завершення війни в Іраці в багатьох державах світу пройшли демонстрації протесту. Рекордна кількість протестуючих, які незадоволені політикою Вашингтона на Близькому Сході, є і в самих Сполучених Штатах. Відповідно до результатів проведених опитувань, близько 65 % американців вважають хибними дії керівництва щодо Іраку.

Загалом у світовій історії вперше утворилася унікальна ситуація, коли коаліція держав, яка у військовому плані розбила армію супротивника, програла інформаційну війну. Як зізнався генерал армії Сполучених Штатів Артур Кларк, командуючий коаліційним угрупованням військ в Іраці, інформаційні зусилля США були направлені, перш за все, на американське населення. Внаслідок цього вперше за всю історію після другої світової війни авторитет США впав більш ніж у 50 % держав світу [3, с. 4].

Внаслідок цього на сучасному етапі одним із провідних завдань американських урядовців стало відновлення втраченої довіри у світовій громаді та аргументоване доведення необхідності військового втручання в Ірак.

Увагу світової спільноти привернули дві доповіді, зроблені відомими американськими фахівцями, щодо наслідків іракської війни для США та регіону в цілому. Першу доповідь було підготовлено вашингтонським Центром стратегічних і бюджетних оцінок, автором якої є безпосередньо експерт Ендрю Крупкевич. Другу доповідь підготували перші особи попередньої адміністрації США – міністр оборони Уільям Пері та державний секретар Мадлен Олбрайт. Автори обох доповідей дійшли фактично тотожних висновків.

По-перше, війни з Іраком та Афганістаном привели до "катастрофічного скорочення" кількості бажаних служити в американській армії США, через що американська армія опинилася на межі глибокої кризи.

По-друге, у постійній боротьбі з партизанським рухом в Іраці війна перейшла до затяжної стадії. Військові експерти вважають, що придушення партизанського руху, як правило, займає близько дев'яти років. В Іраці з цим явищем борються вже три роки й Ендрю Крупкевич вважає, що "у Пентагона не вистачить сили волі на наступні шість років, щоб продовжувати боротьбу з партизанами" [3, с. 4].

Про цей же чинник згадується і в "Чотирьохрічному військовому огляді", який було надано конгресу США Пентагоном. У ньому констатується той факт, що Сполучені Штати були втягнуті у "довгу війну", яка аналогічно холодній, може тривати невизначений термін. Полковник збройних сил США Ральф Петерс вказав на неприємні результати, що отримали США в кінці іракської війни. Серед них особливо виділено, що масштабні бомбарду-

вання та ракетні удари, які повинні були зруйнувати іракську армію, не досягли своєї кінцевої мети [7].

Внаслідок цього американська високоточна зброя виявилася надто високоточною і не виконала психологічної мети – не привела іракську армію до страху та розгубленості. Високі технології, на які було витрачено мільярди доларів, використовуються неефективно. Іракські терористи набагато успішніше за американську армію використовують можливості Інтернету та стільникового зв'язку. Уявлення американських теоретиків про те, що територію іракської держави можна контролювати, використовуючи гарно оснащені, але малочисельні підрозділи, виявилися хибними.

Американський народ, дві третини якого в 2003 р. схвалила введення американських військ в Ірак, після зростання кількості загиблих солдат в Іраці, змінив своє ставлення до війни і на сьогоднішній день вважає війну в Іраці помилкою та урядовою забавкою. Змінили своє ставлення щодо перебування американських військ в Іраці засоби масової інформації США, які сьогодні вимагають швидкого виведення військових США з Багдаду.

Дисонансом до зазначених вимог американської громадськості став виступ на сторінках газети "Washington post" міністра оборони США Дональда Рамсфельда, який до досягнень війни в Іраці, відніс прийняття іракської конституції, обрання нового іракського парламенту та участь у політичних процесах сунітів. Загалом, Д. Рамсфельд запропонував розглядати ситуацію в Іраці з погляду історії. Виведення американських військ з Іраку, за словами міністра оборони, варто порівнювати з тим, якщо б "ми (американці) закликали держави Східної Європи повернутися під владу Радянського Союзу". Терористи в Іраці, на думку голови Пентагону, "зі страхом спостерігають прогрес, що відбувся в Іраці за останні три роки" [2, с. 82].

Проте іракські посадовці та представники арабських держав не поділяють оптимізму Вашингтона. Шиїтські та сунітські політики називають ситуацію в іракській державі "громадянською війною", прогнозуючи розпад Іраку та активну реакцію на це сусідніх держав. Відчайдушний опір іракського партизанського руху, примусив американські урядові кола до кроку, на який ніхто не сподівався три роки назад. А саме – до переговорів із сунітськими лідерами, режим яких американці поставили собі на меті повалити ще в 2003 р.

Виходячи з вищенаведеного та аналізуючи післявоєнні дії американської армії в Іраці, можна зробити висновки, що регулярна армія США не готова до специфічних умов війни з тероризмом. Це привело не лише до невиправданих втрат бойової техніки та особового складу, але й до різкого зниження бойового духу американських військових. Відповідно до соціологічних досліджень спеціалістами США, більшість солдат армії США, що проходять службу в Іраці, вважають, що необхідно вивести війська Сполучених Штатів з країни протягом року. Лише 23 % солдат США, що служать в Іраці, підтримують президента США щодо необхідності залишитися в Іраці "стільки, скільки потрібно" [7].

Загалом, іракська компанія продемонструвала, що США після 11 вересня оцінюють свою державу як домінуючу силу світової політики, для якої узгодження дій з партнерами не є необхідністю, а виступає лише формальністю.

Зі зміною політичного режиму в Іраці, сусідні арабські держави – Сирія, Йорданія, Саудівська Аравія – постраждали від чисельних атак терористів, що прибули до їх країн з Іраку. Внаслідок цього, з метою забезпечення внутрішньої безпеки, зазначені держави послабили режим перетину своїх кордонів. Після активізації в Іраці курдського руху за незалежність, Туреччина, Іран

та Сирія були вимушені об'єднати свої зусилля щодо протидії утворенню курдської держави.

Повалення режиму Саддама Хусейна в Ірані зустріли схвально, адже одночасно змінилася геополітична ситуація в регіоні, що дало Ірану шанс стати регіональним центром сили. Політичні аналітики в Тегерані розглядають іракську кризу як найбільш значиму міжнародну подію після розпаду Радянського Союзу та ліквідації двополюсної світової системи, оцінюючи її не лише як регіональну, але і як таку, що може привести до зміни балансу сил на користь США на світовому рівні та вплинути на політичний, економічний, культурний, духовний та екологічний розвиток сусідніх держав.

Проте ситуація в Іраці, яка склалась після повалення режиму Саддама Хусейна, окрім присутності іноземного військового контингенту на кордонах характеризується наявністю факторів, які також можуть вплинути на серйозну дестабілізацію обстановки не лише в державі, але й у регіоні в цілому. Наявність Курдського автономного району на півночі країни, з одного боку, і значний відсоток шиїтського населення на півдні Іраку, який постійно бореться за самовизначення, викликає серйозну небезпеку у сусідніх держав відносно того, чи залишиться Ірак цілісною державою.

В умовах збереженні в Іраці досить напруженої військової і політичної ситуації й пошуку шляхів для задоволення інтересів як етнічних, так і конфесійних, уряд Ірану вживає активних зусиль для захисту своїх національних інтересів. Іранський уряд виступив за збереження Іраку в його географічних та політичних кордонах і різко виступив проти федеративного устрою держави за етнічним принципом.

Офіційна позиція Тегерану щодо іракського врегулювання є такою: "Іран не допустить такого розвитку подій, які можуть призвести до зміни кордонів в регіоні і буде захищати територіальну цілісність регіону" [1, с. 41]. І керівництво Ірану наполягає на терміновому виведенні всього іноземного військового контингенту, так як саме в присутності іноземних військових вбачає причину дестабілізації всередині Іраку та на прикордонних територіях.

Одна з основних цілей іранської політики щодо Іраку – звести до мінімуму можливі руйнівні наслідки кризи на своїх кордонах та усередині держави, запобігти можливому використанню території Іраку в ролі антиіранського плацдарму.

Внаслідок проведення упереджувальної зовнішньої політики Іран заклав свій кордон з Іраком. Крім того, іранські урядовці виступили за збільшення питомої ваги атомної енергетики в загальній енергетичній системі держави, а також за те, щоб мінімізувати можливі силові акції з боку США та Ізраїлю. Ураховуючи вищезазначене Іран має всі шанси стати основним центром сили Перської затоки.

Значний інтерес до іранської сторони виявляє й керівництво Іраку, що можна пояснити не лише прагненням до встановлення тісних взаємозв'язків з найближчим сусідом, а й свідчить про вплив іранського уряду на політичні угруповання іракських шиїтів, без взаємодії з якими неможливо вирішити проблему державного будівництва в Іраці. Отже, шиїтських фактор залишається основним в іракській політиці Тегерану.

Щодо іракської проблеми Туреччина зайняла чітку нейтральну позицію. Зокрема, офіційна Анкара прийняла рішення не надавати територію турецької держави американським солдатам для участі у військовій операції проти Іраку, що, у свою чергу значно погіршило американо-турецькі відносини. Коментуючи критичні зауваження Вашингтона щодо нейтральної позиції турецької держави, прем'єр-міністр Туреччини наголосив на тому, що США не завжди розуміють складність ситуації і особливо роль Туреччини в регіоні.

Анкара також вказала Вашингтону на непослідовність його лінії в курському питанні. Незважаючи на визнання американцями Курдської Робітничої партії – терористичною організацією, США фактично відмовилися проводити антитерористичні операції на півночі Іраку. На думку Анкари, Вашингтон фактично зайняв нейтральну позицію щодо курдських екстремістів, обмежившись лише політико-дипломатичним тиском на цю організацію.

Колишній голова уряду Туреччини Б. Еджевіт, оцінюючи реалізацію американського проекту "Великий Близький Схід", метою якого є поширення демократії на Близькому Сході, вважає, що Сполучені Штати чекають від Анкари лише сліпої підтримки агресивних планів нинішньої американської адміністрації щодо Іраку, Ірану та Сирії. Турецький високопосадовець звернув увагу на той факт, що будь-які дії США проти Ірану та Сирії, як і у випадку з Іраком, найбільшу шкоду приносять лише Туреччині. Сьогодні, як підкреслив экс-урядовець, Туреччина ставить на меті у своїй зовнішній політиці розвивати добросусідські відносини із сусідніми державами [8].

Європейські держави Німеччина та Франція на початку іракської кризи виступали проти військового втручання, згодом змінили свою позицію щодо війни в затоці. Франція виявила повну лояльність до подій в Іраці в обмін на можливі економічні дивіденди. Німеччина також відмовилася від негативної оцінки перебування американських військових в Іраці, при цьому похвалились американсько-німецькі двосторонні відносини.

Тим часом НАТО із закінченням американсько-іракської війни взяло на себе відповідальність за підготовку спеціалістів для армії Іраку, крім того НАТО проявило ініціативу щодо технічного оснащення іракської армії. Північноатлантичний альянс забезпечив керівництво проведенням операцій в Афганістані, внаслідок чого Сполучені Штати змогли вивільнити та задіяти в Іраці частину своїх збройних сил.

Одним з елементів іракської кампанії, який дестабілізує регіон, є питання стабільності державних кордонів у межах усього Близького Сходу. Лідери більшості країн регіону вважають, що саме питання кордону знаходиться на межі серйозних змін, які можуть бути як спровоковані історичним розвитком подій, так і бути наслідком глобальних експериментів в галузі геополітики лідерів Заходу, у першу чергу США.

Прикладом першого сценарію є створення автономного або незалежного Курдистану, що неминуче активізує курдський сепаратизм на території Туреччини та потенційно може привести до її розпаду. Непрямим наслідком цього стане значне загострення відносин у середовищі етнічних турок і курдів, які живуть на території Європи, у першу чергу в Німеччині.

Приклад другого – це створення під зовнішнім тиском держави Палестина, яка докладатиме всіх зусиль для досягнення своєї економічної та внутрішньополітичної незалежності, що паралельно приведе до неминучої ескалації, вже на міждержавному рівні, палестино-ізраїльського конфлікту. Незмінність кордонів Йорданії, Сирії, Ірану та інших монархій Перської затоки також може бути поставлена під питання.

Україн небезпечним є розширення практики насильницької "демократизації" інших держав Близького та Середнього Сходу. У випадку, якщо США реалізують плани щодо зміни режиму в Ірані, це призведе до дестабілізації всього регіону, включаючи його центральноазиатську і прикаспійську периферію. Військова експансія щодо іракської держави не лише може привести до "в'єтнамізації" конфлікту, але і послугувати основою для незворотних змін, перервавши хід реформ на користь найконсервативнішої частини політичного керівництва.

Підсумовуючи результати іракської кризи, досить важко назвати певний позитив, який би отримав Ірак або сусідні держави від зміни геополітичної ситуації в регіоні. Адже замість єдиної світсько-мусульманської держави з елементами диктатури виникла територія, не контрольована ні американськими військами, ні урядом Іраку, територія, яка стала полігоном для випробувань нових видів американської зброї та дала новий поштовх до гонки сучасних високотехнологічних озброєнь.

1. *Вартанян А.М.* Ресурсный фактор внешнеполитической активности Тегерана // Сб. ст. Ин-та Ближнего Востока. – М., 2006. 2. *Циганок А.* Геополитические изменения на Ближнем Востоке после иракской войны // Сб. ст. Ин-та Ближнего Востока. – М., 2006. – С. 80–92. 3. *Циганок А.* Иракский тупик // Новая политика. – 2006. – 24 марта. – С. 4. 4. *Шатков В.С.* О потерях ВС США в Ираке // Сб. ст. Ин-та Ближнего Востока. – М., 2006. – С. 31. 5. 2,787 US Soldiers Killed, 21, 077 Wounded, 144,000 Remain in Iraq. – www.usliberals.about.com. 6. Iraq war cost to top \$ 500 billion in 2006. – <http://www.iraqwar.mirror-world.ru>. 7. Limits of power: keeping the lights on in Iraq. – <http://www.mnf-iraq.com>. 8. Turkey unhappy over Iraq's constitution, western countries hail it. – Gateway to Russia, 8 March, 2006. 9. *White D.* Bush "Victory Plan" is PR Document, Not War Strategy // Liberal politics US. – 2006, № 2. – P. 7.

Надійшла до редколегії 24.01.06

Ю. Сорока, канд. іст. наук

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1941–1944 РОКАХ

Розглянуто питання масового українського національного збройного руху проти німецьких окупантів.

The article is studied the issues of mass Ukrainian armed national movement against German invaders.

Проблема Українського національного руху опору у другій світовій війні належить до найменш досліджених. Адже для радянської історіографії ця проблема загалом не існувала. Серед праць, що стали доступні дослідникам після проголошення незалежності України, є праця автора з української діаспори В. Косика, у якій на багатому джерельному матеріалі розкрито історію українського народу періоду другої світової війни. Фрагментарно дану проблему розкрито в дослідженнях Ю. Киричука [9], К. Кондратюка [12], І. Дробота, В. Кучера та ін. [7].

Виношуючи гегемоністичні плани світового планування, підкорення широкого європейського простору керівництво нацистської Німеччини всляк заgravало з національно-патріотичними силами різних країн, обіцяючи надання їм певної державної самостійності. Однак уже з перших днів німецької окупації українських зе-

мель стало очевидним, що всі кроки націоналістів, спрямовані на відновлення української державності, національного відродження, суперечили загарбницьким планам гітлерівців. У відповідь на проголошення Акту 30 червня і створення УНРади у Києві вже у серпні-вересні 1941 р. відбулися масові арешти бандерівців, а у грудні розпочалися репресії і проти мельниківців.

Після арешту С. Бандери, 15 керівників Державного правління й ув'язнення близько 300 активістів ОУН Провід прийняв рішення про перехід ОУН-Б у підпілля з метою "однодумно підняти інтенсивну підготовку до боротьби на різних ділянках життя проти німецької окупації, зокрема для боротьби збройного типу". [7, с. 147]. М. Лебедь, який очолив ОУН-Б в Україні після арешту С. Бандери, провів у вересні 1941 р. Першу конференцію ОУН, на якій було вирішено продовжити розпочату